

100-osioms gimimo metinėms

A. VOKIETAITIS — VIENAS LIETUVOS KŪNO KULTŪROS, SPORTO SISTEMOS KŪRĖJŲ: TEORINĖS IŽVALGOS IR PRAKTIKA

Stanislovas Stonkus

Lietuvos kūno kultūros akademija, Kaunas, Lietuva

Stanislovas Stonkus. Habituotas socialinių mokslų daktaras. Lietuvos kūno kultūros akademijos Sportinių žaidimų katedros profesorius. Mokslinių tyrimų kryptys: kūno kultūros, sporto istorija ir terminologija; krepšinio komandų ir žaidėjų rengimo, žaidimo problemos.

SANTRAUKA

Didėjant dėmesiui kūno kultūrai, sportui, vis daugiau žmonių mėgina išsiaiškinti savo požiūrį, santykį su kūno kultūra, fiziniu lavinimu, sportu, jų moralinius ugdumuosius ir taikomuosius veiksmus, rasti savo vietą tuose vyksmuose.

Straipsnyje aptarti XX a. ketvirtame dešimtmetyje pateikti A. Vokietaičio pamatiniai teoriniai teiginiai, jų pritaikymas, turėję didelės įtakos formuojant Lietuvos fizinio auklėjimo, sporto sistemą. Jie neprarado savo teorinės bei praktinės vertės ir dabar.

A. Vokietaitis natūraliąją gimnastiką laikė svarbiu žmogaus kūno lavinimo veiksmu. Žmogaus fizinio auklėjimo vyksme jis akcentuoja gimnastiką, žaidimus, plaukimą.

A. Vokietaitis, aptardamas pagrindines sąvokas, išskiria fizinį lavinimą, fizinį auklėjimą, kūno kultūrą, sportą. Kalbėdamas apie kūno kultūrą, pabrėžia kūno kultūros ir bendrosios kultūros sąsają. Sportą jis suvokė kaip tam tikrą kūno lavinimo formą, pasigedamas bendrosios kultūros siekimo.

Teorines prielaidas A. Vokietaitis diegė į praktiką rengdamas mokyklinę fizinio auklėjimo sistemą, kūno kultūros programą kaimo jaunimui.

Raktažodžiai: natūralus judesys, natūralioji gimnastika, kūno lavinimas, fizinis auklėjimas, kūno kultūra, sportas.

Turiningas, bet sudėtingas gyvenimo kelias. Algirdas Vokietaitis gimė 1909 m. kovo 9 d. Kaune, žymaus Lietuvos pedagogo Juozo Vokietaičio ir Magdalenos Tekoriūtės šeimoje. 1926 m. baigęs Kauno „Aušros“ gimnaziją, 1926—1930 m. Kauno universitete studijavo iš pradžių agronomiją, vėliau istoriją ir pedagogiką. 1927 m. baigė vasaros kursus kūno kultūros mokytojams, o 1929 m. tėvo paragintas išlaikė egzaminus ir įgijo kūno kultūros mokytojo teises. A. Vokietaitis: *Kūrybingiausias mano gyvenimo periodas visados buvo surištas su mokymo profesija*¹.

Dar aštuoniolikmetis A. Vokietaitis pradeda nelengvą, bet jam nepaprastai mielą mokytojo kelią: gauna vienos Kauno pradinės mokyklos mokytojo vietą. A. Vokietaitis: *<...> Matyt, iš tėvo jaučiau didelį patraukimą mokytojauti ir todėl puoliausi su didžiausiu entuziazmu į mokytojo darbą. Tai buvo vieni kūrybiškiausių metų. Aš taip buvau įsijungęs į mokytojo bei auklėtojo pareigas, kad savarankiškai pasilikdavau po pamokų valandą kitą su vaikais pažaisti (žaisdavom „Paskutinė pora bėga“ ir kitus žaidimus) ir jaučiau, kad vaikai mane mylėjo <...>*².

1930 m. gavęs valstybinę stipendiją studijuoti fizinį auklėjimą, A. Vokietaitis 1934 m. sėkmingai baigė Vienos universitetą (fizinio auklėjimo ir geografijos mokslus), kartu įgydamas plaukimo trenerio

¹ Vokietaitis, A. (2003). *Raštai*. Kaunas. P. 6.

² Ten pat. P. 7.

kvalifikaciją. Fizinio auklėjimo, įvairių sporto šakų treniravimo metodika jis domėjosi Suomijoje (1934), SSRS (1936), Anglijoje, Švedijoje (1937).

1937—1939 m. fizinį auklėjimą, psichologiją, rusų filologiją studijavo Marburgo (Vokietija) universitete. Ten parengė ir apgynė filosofijos daktaro disertaciją „Esamos mokyklinės kūno kultūros sistematikos ir tautinės formos problema pirmaujančiose Europos šalyse“.

1934—1938 m. dėstė Aukštuosiuose kūno kultūros kursuose, 1931—1939 m. fizinio auklėjimo pagrindus, mankštą, plaukimą kūno kultūros mokytojų kursuose. 1939—1943 m. — VDU ir VU fizinio auklėjimo katedrų dėstytojas, nuo 1941 m. docentas, vedėjas. 1941 m. buvo Kūno kultūros rūmų direktorius.

A. Vokietaitis buvo ir treneris praktikas. 1934—1942 m. Lietuvos plaukimo rinktinės treneris, 1936, 1937, 1939 m. atstovavo Lietuvai tarptautiniuose fizinio auklėjimo sporto kongresuose. Daug rašė kūno kultūros, sporto klausimais.

Mokėjo vokiečių, rusų, anglų, švedų kalbas.

Nuo 1943 m. išitraukė į aktyvią rezistencinę veiklą. Nuo 1949 m. gyveno JAV. Mirė 1994 m. rugpjūčio 14 d. JAV. 1995 m. perlaidotas Kaune.

Už natūralius judesius, natūraliąją gimnastiką. XX a. pradžioje kuriant fizinio auklėjimo, kūno kultūros, sporto sistemą Lietuvoje, kitose Europos šalyse jau buvo suvokta šių vyksmų svarba žmogui ir valstybei. Lietuvoje reikėjo suformuoti fizinio auklėjimo, sporto sampratą, išryškinti tikrąją jų priedermę, net esmę.

Gražiai susidariusią situaciją Lietuvoje nupiešė kitas kūno kultūros, sporto žinovas V. Augustauskas: <...> *Mūsų kūno kultūros sąjūdis per daug greitai sukrovė savo žiedus, ir plačioji visuomenė nespėjo dar susiorientuoti. Kūno kultūros sąmonėjimo kelias yra ilgas: juo žmonija nesiskubino eiti <...>.* *Auklėjimo istorijoje tai įvyko per kelis šimtus metų <...>*³.

Todėl A. Vokietaičio požiūris, jo skelbtos idėjos, paremtos kitų šalių mokslo žmonių, pedagogų mintimis, pagaliau patirtimi, buvo neįkainojamos kuriant Lietuvos fizinio auklėjimo, sporto sistemą, formuojant jų sampratą.

A. Vokietaitis, giliai ištyrinėjęs Austrijos fizinio auklėjimo sistemos teorinius-didaktinius pagrindus, pritarė tos sistemos kūrėjų K. Gaulhoferio ir M. Streicher pamatinei idėjai — natūralios gimnastikos, pagrįstos laisvais, natūraliais judesiais, taikymo pirmenybei.

Atsakydamas į klausimą — kas yra natūralioji gimnastika — A. Vokietaitis rašė: <...> *Apibūdinti natūralią gimnastiką yra labai sunku, nes, apskritai sakant, tai, kas yra natūralu, sunku apbrėžti. Natūrali gimnastika yra pagrįsta natūraliu judesiu*⁴. **Natūralų judesį** A. Vokietaitis suvokė kaip visą veiksmą, o ne judesių grupės ar judesio dalį, laikydamas gerais natūralių judesių pavyzdžiais žemės arimą, plaukimą, žaidimus, keliavimą, mankštinimąsi. <...> *Iš čia aiškėja, kad natūralus judesys nėra natūralios gimnastikos dalis, bet jis yra tos gimnastikos pagrindas*⁵.

Motyvuodamas natūralios gimnastikos taikymo būtinybę, A. Vokietaitis teigė: <...> *Jei kitose auklėjimo šakose yra dabar pripažįstama natūralaus metodo svarba, tai ir fiziškame išsiplėtojime, ir jo psichėje <...>*⁶. Ir toliau: *Gimnastika yra žaidimas savo kūno svoriu. Žmogui svarbu, kad naudodamas kuo mažiausiai jėgos tą savo svorį galėtų kuo lengviau nugalėti. Tai yra galima tik judesį atliekant natūraliai <...>, įtraukiant į darbą visą kūną*⁷.

Nagrinėdamas svarbų žmogaus augimo, tobulėjimo, tvirtėjimo vyksmą — **kūno lavinimą** — A. Vokietaitis nesutinka su nuomone, kai kūno lavinimu laikomi visi žmogaus kūno judesiai, pasitaikantys gyvenime: kad ir grojimas kuriuo nors muzikos instrumentu. Ir čia A. Vokietaitis talkon kviečiasi K. Gaulhoferį teigdamas, kad <...> *kūno lavinimas yra kiekvienas judesys, kuris biologine prasme pozityvų pajaudinimą iššaukia*⁸.

Kūną lavinantiems judesiams iškeliamos dvi būtinos sąlygos: jie turi būti biologiškai taisyklingi ir sukelti pozityvius pajaudinimus (pvz., augimą).

³ Augustauskas, V. (1934). Naujuoju kūno kultūros keliu. *Fiziškas auklėjimas*, 1, 1—2.

⁴ Vokietaitis, A. (1931). Natūrali gimnastika ir jos pritaikymas mokyklai. *Fiziškas auklėjimas*, 3, 246—253.

⁵ Ten pat.

⁶ Ten pat.

⁷ Ten pat.

⁸ Vokietaitis, A. (2003). *Raštai*. Kaunas. P. 90.

Laisvi vaikų žaidimai bus kūno lavinimas, nes jie yra biologiškai taisyklingi ir sukelia kūno ir dvasios plėtojimuisi naudingus pajaudinimus.

Gimnastika — kūno kultūra plačiaja prasme. Įdomi A. Vokietaičio gimnastikos, žaidimų ir plaukimo samprata, jiems skiriama vieta fiziniam lavinimui: <...> *Gimnastika dažnai suprantama kaip siaura, betikslė kūno mankšta, be kurios žmogus gali apsieiti. Ne taip siaurai ta sąvoka buvo supras-ta ten, iš kur ji atsirado <...>. Graikai suprato gimnastiką ne vien kaip kūno mankštą, bet kaip kūno kultūrą tikra to žodžio prasme, nors be kūno mankštos čia įėjo dar sveiko gyvenimo įpročių ugdymas, proto lavinimas ir netikybinių apeigos <...>*⁹.

Ieškodamas gimnastikos atsiradimo, jos požymių Lietuvoje, A. Vokietaitis aptaria keturias XX a. pradžioje Vokietijoje atsiradusių gimnastikos mokyklų kryptis: <...> *Gimnastika:*

1. *Išeinanti iš anatomijos — higieniška arba fiziologiška kryptis;*
2. *Iš šokių;*
3. *Iš muzikos;*
4. *Iš vaidybos*¹⁰.

A. Vokietaičio manymu, Lietuvoje vyravo „gimnastika iš muzikos“, vadinta „ritmine gimnastika“. Šios gimnastikos mokyklos krypties ištakos — prancūzų muzikos mokytojo Dalacroze mokykla: kūno judesių panaudojimas muzikos takto pajautimui. Jis savo metodą vadino „gimnastine ritmika“. Anot A. Vokietaičio: *Gimnastika — tai planingas, pedagoginiais pagrindais tvarkomas kūno mankštos darbas*¹¹.

Žaidimai — tikroji vaikystė. Vertingas ir šiandien gilus, prasmingas A. Vokietaičio žaidimų esmės, jų svarbos vaikų, paauglių ugdymui suvokimas. Šiai problemai nagrinėti jis pasirinko įdomų analizės būdą: žaidimų ir darbo palyginimą.

Žaidimas yra psichofiziškas veikimas, kurio tikslas tas pats veiksmas, išeinąs iš vidujo žaidimo reikalavimo ir to žaidėjo laisvai pasirinktas.

*Darbas yra veiksmas, kurio tikslas — konkretūs uždaviniai: tai yra veiksmas, kurį verčia atlikti atskiras asmuo, visuomenė, aplinka, valstybė ar gyvybei palaikyti būtinas reikalas, arba, pagaliau, sąžinė ir pareiga. Skirtumas tarp žaidimo ir darbo glūdi jų galutiniuose padariniuose. Žaidimo padarinys — pats veiksmas. Darbo vaisius — konkretus tikslo pasiekimas.*¹²

Šį žaidimo ir darbo skirtumą akcentuoja ir V. Augustauskas: *Psichologiškai nagrinėdami darbo vyksmą, pastebime jo du svarbiausius momentus — patį darbo vyksmą ir tikslą <...>. Darbe pirmauja tikslas. Šio tikslo būtinumas ir rimtumas darbo vyksmą padaro įtemptą ir privalomą <...>. Žaidžiamame ne todėl, kad žaismu kurio nors naudingo tikslo siektume, bet žaidžiamame todėl, kad patsai žaismo vyksmas yra mums malonus <...>*¹³.

Kita vertus, žaidimo metu įgyti įgūdžiai, išugdytos ypatybės ir savybės yra būtinos veiksmingam darbui.

<...> *Kiekvienam darbui atlikti reikalinga patvara, ištesėjimas ir sugebėjimas savo kūno ir dvasios jėgas valdyti, reikalingas susiorientavimas ir tam tikro miklumo laipsnis ir daugelis kitų, tiek darbui, tiek žaidimui bendrų kūno ir dvasios tobulybų.*

*Žmogus, kuris savo ilgos kūdikystės laikotarpiu įvairiais žaidimais šių tobulybų neišlavintų, jei ir galėtų kurį nors darbą atlikti, tai tik po ilgo pasiruošimo <...>, tokiam žmogui pats darbas yra apsunkinimas.*¹⁴

V. Augustauskas pabrėžia teigiamą žaidimų poveikį pagrindinei žmogaus veiklai: *Žaismas, atstatydamas darbo griauenamą dvasinę pusiausvyrą, turi labai didelę įtaką pačiam darbui <...>. Žaismas tuo vertingas, kad jis sukelia gerą, skaidrią nuotaiką, išlygina dvasinę pusiausvyrą ir tuo pačiu sutaurina darbą ir nuteikia jį geriau dirbti. Todėl ir psichologiniu, ir ekonominiu atžvilgiu žaismo reikšmė yra labai didelė*¹⁵.

A. Vokietaitis pasiremia šveicarų mokslininko E. Klaparedo mintimis apie vaikus, neturėjusius galimybių savo gabumų išsiugdyti žaidimais: *Šie nelaimingieji niekuomet nebus tikri žmonės, nes jie*

⁹ Ten pat. P. 91.

¹⁰ Ten pat. P. 92.

¹¹ Ten pat. P. 93.

¹² Vokietaitis, A. (1934). Žaidimų reikšmė mokykloje. *Fiziškas auklėjimas*, 3, 230.

¹³ Augustauskas, V. (1937). Visuomenės poilsio ir pramogos klausimas. *Fiziškas auklėjimas*, 1, 4—5.

¹⁴ Vokietaitis, A. (1931). Žaidimų reikšmė mokykloje. *Fiziškas auklėjimas*, 3, 231.

¹⁵ Augustauskas, V. (1937). Visuomenės poilsio ir pramogos klausimas. *Fiziškas auklėjimas*, 1, 4—5.

niekuomet nebuvo vaikai. Reikalaudami iš vaiko tokio darbo, kuris nėra paremtas jo palinkimais žaisti, mes pasielgsime lygiai taip, kaip kad nukrėsdami pavasarį obels žiedus: krėsdami žiedus mes netenkame vaisių, kurių galėtume sulaukti rudenį¹⁶.

Vienas geriausių būdų harmoningo kūno formavimui — plaukimas. A. Vokietaitis buvo geras plaukimo istorijos, didaktikos žinovas, taip pat ir praktikas — plaukimo treneris. Dėl to ir jo požiūris į plaukimą vertingas. <...> *Visi fizinio auklėjimo pedagogai, taip pat fiziologai laiko plaukimą vienu geriausių būdų harmoningam žmogaus kūnui išlavinti ir jo sveikatai palaikyti. Dar ir tai įdomu, kad plaukimas, ypač įvairūs plaukimo būdai, neva naujų laikų padaras, bet viena iš seniausiai kultivuojamų mankštinimosi šakų. Net toks „modernus“ plaukimo būdas, kaip amerikiečių kraul, pasirodo, jau 3200 m. pr. Kr. buvo plačiai naudojamas <...>*¹⁷

Apie plaukimo mokymo metodikos užuomazgas, jos evoliuciją A. Vokietaitis rašė: <...> *Kaip jau minėjau, iki 1924 m. buvo naudojamas tik vienas, dar prieš šimtą metų generolo Pfulio įvestas plaukimo mokymo metodas. Pradedantiesiems plaukti buvo pasirinktas plaukimas krūtine. Metodas susidėjo iš dviejų pagrindinių dalių — plaukimo pratimų sausumoje ir vandenyje. Pradžioje išmokoma plaukimo judesių stovint (skaičiuojant iki keturių taktų), paskui tas pats gulščioje padėtyje ant suolo ar kėdės. Mokinys, gerai atlikęs šiuos judesius sausumoje, buvo vedamas į vandenį ir pakabinamas ant tam tikros meškerės, kur turi būti kartojami tie patys judesiai kaip sausumoje. Kai šie judesiai gerai sekasi vandenyje, mokinys ant meškerės vis daugiau atleidžiamas ir galiausiai leidžiama jam plaukti*¹⁸.

Iki šiol gyvos aktyvios diskusijos apie fizinio lavinimo, auklėjimo, kūno kultūros, sporto sąvokas, jų esmę. A. Vokietaitis nesutapatino kūno ir fizinio lavinimo. Jis fizinio lavinimo esmę ir paskirtį suvokė giliau ir plačiau. Tai ne vien tik kūno lavinimas. *Fizinis lavinimas yra judesiai ir veiksmai, lavinamai veikią psichofizinę asmenybę <...> Fizinis lavinimas yra ne sau tikslas, o tik priemonė asmenybei ugdyti, kur kūnas yra pradinis taškas, o tikslas visas žmogus. Kitais žodžiais tariant, fizinis lavinimas žmogui auklėti, bet ne vien kūnui stiprinti ir lavinti*¹⁹.

Nagrinėdamas fizinio auklėjimo sąvokos atsiradimą, jos esmę A. Vokietaitis atsispiria nuo J. A. Komenskio („Kūnas — sielos namai“), St. Šalkauskio („Fizinė galybė, tik pastatyta į sąryšį su dvasiniu žmogaus gyvenimu, tegali įgyti aukštesnės vertės“), A. Maceinos („Kūno puoselėjimas yra prasmingas tik tada, jeigu yra dvasios persvaros ir jos laimėjimo išraiška“) išvadų ir įžvelgia fizinį auklėjimą kaip visapusiško („pilnutinio“) auklėjimo dalį. <...> *Fizinio auklėjimo sąvoka <...> norėta ypatingai akcentuoti kūno mankštos reikšmę žmogaus auklėjimui <...>*²⁰.

A. Vokietaitis laiko klaida, kai auklėjimas suvokiamas tik kaip dvasinių galių plėtojimas. <...> *Čia buvo didelė klaida. Buvo pamiršta, kad žmogus be dvasios turi dar ir kūną ir jie abu sykiu sudaro vieną neišskiriamą vienetą — žmogų.*

*Koks glaudus ryšys yra tarp kūno ir dvasios ir kaip jie abipusiškai veikia vienas kitą, nurodo mums ir psichologijos mokslai. Vadinasi, ugdant kūną plėtojamos ir dvasinės galios (pvz., pasiryžimas, drąsa, valia). Todėl dabar modernioji pedagogika, įvertindama tą abipusį, neišskiriamą dvasios ir kūno veikimą, kalba apie pilnutinį žmogaus auklėjimą, bet ne apie jo intelekto ar kūno auklėjimą atskirai. Išeinant iš to atrodytų, kad sąvoka „fizinis auklėjimas“ būtų netikslu vartoti, nes kūno auklėjimo kaip tokio negali būti. Šis priekaištas būtų visai pateisinamas, jei mes auklėjime būtume jau taip toli pažengę, kad kūno ugdymą suprastume kaip neišskiriamą, organinę žmogaus auklėjimo dalį. Deja, dabartiniu metu turime dar gerokai pakovoti, kad kūno mankšta užimtų auklėjime sau prideramą vietą ir nebūtų laikoma pašaliniu dalyku. Dėl šių priežasčių ir paliekame dar tą sąvoką „fizinis auklėjimas“, norėdami tuo pabrėžti, kad per kūną mes siekiame bendrojo auklėjimo.*²¹

Pateiktame A. Vokietaičio fizinio auklėjimo apibrėžime nesunku pastebėti panašumą su Vakarų Europos šios sąvokos samprata. A. Vokietaitis teigia: *Fizinis auklėjimas yra integralinė pilnutinio auklėjimo dalis. Tai yra tam tikras auklėjimo aspektas — auklėjimas „per kūną“, t. y. per psichofizinius žmogaus motorikos veiksmus*²².

¹⁶ Vokietaitis, A. (1931). Žaidimų reikšmė mokykloje. *Fiziškas auklėjimas*, 3, 234.

¹⁷ Vokietaitis, A. (1932). Plaukimas. *Fiziškas auklėjimas*, 2, 162—176.

¹⁸ Ten pat.

¹⁹ Vokietaitis, A. (1948). Fizinio auklėjimo krypties keitimo klausimu. *Žiburiai*, 12 (122).

²⁰ Vokietaitis, A. (1932). Dėl kūno mankštos sąvokų. *Fiziškas auklėjimas*, 1, 22—23.

²¹ Ten pat.

²² Vokietaitis, A. (1948). Fizinio auklėjimo krypties keitimo klausimu. *Žiburiai*, 12 (122).

Anot austrų pedagogo K. Gaulhoferio: *Fizinis auklėjimas yra tai bendras auklėjimas, kuris išeina iš kūno. Tad fiziniu auklėjimu vadintume <...> visas priemones ir veiksmus, kurie per kūną veda į kultūrą*²³.

Kūno kultūra — pirmiausia tai kultūra. A. Vokietaitis dar ketvirto XX a. dešimtmečio pradžioje apie kūno kultūros sąvoką, esmę ir priedermę rašė: *Tai nauja sąvoka <...>, kuri atsirado, kai buvo suprasta ta didelė kūno mankštos vertė žmonijos kultūrai <...>*²⁴.

Kūno kultūros esmei atskleisti A. Vokietaitis pasitelkia Austrijos fizinio auklėjimo sistemos kūrėją K. Gaulhoferį ir reziumuoja: *Pirmiausia kūno kultūros sąvoką galima būtų suprasti kaip grynai kūno lavinimą, vadinasi, kūno galių ugdymą, bet šis pilnas kūno jėgos, vikrumo ir atsparumo pasiekimas yra ir be jokios kultūros įmanomas; žmogus gali būti tvirtas ir sveikas ir vis tik nekultūringas. Gal tai yra tuomet kūno ugdymas. Žinoma, kūno ugdymas yra labai svarbus gyvenimo faktorius, bet jis gali išsigimti į gryną kūno kultūrą, kuris gyvenimui yra visai svetimas. Apie kūno kultūrą tikrąja to žodžio prasme galime tik tada kalbėti, kai kūno lavinimas bei ugdymas, prisilaikydamas moralės principų, aukštesniam dvasiniam tikslui tarnaus <...>. Kūno kultūra yra tai kūno lavinimas bei ugdymas, kuris biologinių ir moralės įstatymų vedamas dvasinio tikslo siekia*²⁵.

A. Vokietaitis ypač akcentuoja kūno kultūros ir bendrosios kultūros sąsają. *<...> Jei pasirenkame tą sąvoką, tai turime suprasti, kad pirmiausia čia kalbama apie kultūrą. O juk kultūra yra aukščiausias tautos siekimas. Žuvus kultūrai, žūsta ir pati tauta. Kultūroje išskiriama dvasios ir kūno kultūra. Dvasios kultūra galima pavadinti tą kelią, kuris, išeinant iš dvasinių galių plėtojimo (pvz., mokslo, meno, religijos), veda į tautos ar pagaliau žmonijos kultūrą. Tas pats ir su kūno kultūra. Tai būtų tas kelias, kuris, išeinant iš kūno, vestų į bendrą kultūrą. Kitaip tariant, **kūno kultūra yra visi tie faktoriai** (pvz., kūno mankšta, laisvi liaudies žaidimai, sveiko gyvenimo įpročiai ir t. t.), **kurie per kūną siekia bendros kultūros**. Tuos paskirus faktorius — kūno mankštą (plačiąja prasme), pedagoginę mankštą, higieną ir t. t. dar negalime vadinti kūno kultūra; **paimti visi kartu įgaus kūno kultūros vardą** <...>. Kūno kultūra apima viską, kas, išeinant iš kūno, siekia kultūros*²⁶.

Sportas — tam tikra kūno lavinimo forma. XX a. ketvirtame dešimtmetyje A. Vokietaičio pateiktas sporto suvokimas nemaža dalimi siejasi ir su mūsų dienomis. *<...> Dabartiniu metu „sportuojama“ visose gyvenimo srityse. Ar tai žaidžiama futbolas, bėgama, šokama ar metama, plaukoma, važiuojama automobiliu, skraidoma lėktuvu, žaidžiamas biliardas ar šachmatai — visa tai vadinama sportu. <...> Buvo įvestas naujas pavadinimas „proto sportas“ (šachmatų uždaviniai, rebusai). Neretai skaitome apie foto sportą. Modernusis šokis priskiriamas taip pat sportui ir net įsteigti šokių sporto klubai. Čia nekalbėsime apie grynai amerikonišką valgyto, gėrimo, badavimo, nemigos ir t. t. sportą. Šių pavyzdžių užteks parodyti, kaip dabartiniu metu suprantamas sportas. Jis, kaip matome, apima įvairiausias gyvenimo sritis, kurių daugelis nieko bendro su kūno lavinimu neturi <...>*²⁷.

Peržvelgdamas sporto, kaip socialinio reiškinių, ontogenezę, A. Vokietaitis pabrėžė, kad pirmą kartą sporto reikšmė buvo prasiblaškytas, pramoga, laiko praleidimas, žaidimai, todėl pirmosios sporto šakos buvo žūklavimas ir medžioklė. Tik vėliau šis terminas imtas taikyti bėgimo, šuoliavimo, mėtymų varžyboms. Sporto sąvokai apėmus ir kitas veiklos sritis, norint atskirti jas nuo kūno lavinimo, netgi buvo įvestas terminas „kūno sportas“.

Norėdamas parodyti įvairių Europos šalių pedagogų, kūno kultūros žinovų požiūrį į sportą, jo sampratą, A. Vokietaitis ir čia pasitelkia žinomus autoritetus.

K. Gaulhoferis teigia: *Sportas gali būti charakterizuojamas kaip aukščiausio rezultato siekimas nors ir siauriausioje srityje <...>*²⁸.

Šveicarų gydytojas Hugas sako: *Sportas savo žaidimuose siekia aukščiausio rekordo. Jo tikslas išviršinis rezultatas, bet ne visapusiškas žmogaus lavinimas*²⁹.

O. Beckmanas, reikšmingo XX a. pradžioje pasirodžiusio žodyno autorius: *Sportiškas kūno mankštos pavidalas yra tai žaidimas su rungtyniavimo pradū, bendruomeniškai organizuotas ir pagal nustatytas*

²³ Vokietaitis, A. (1932). Dėl kūno mankštos sąvokų. *Fiziškas auklėjimas*, 1, 22—33.

²⁴ Ten pat.

²⁵ Ten pat.

²⁶ Vokietaitis, A. (1934). Dėl kūno mankštos sąvokų. *Fiziškas auklėjimas*, 1, 22—33.

²⁷ Ten pat.

²⁸ Vokietaitis, A. (2003). *Raštai*. Kaunas. P. 94.

²⁹ Ten pat. P. 94—95.

taisykles atliekamas žmogaus veiksmas <...>. Kūno lavinimas ir sportas yra priimta laikyti tolygiai, bet tas jokiū būdu neleistina. Vadinasi, pats kūno lavinimas tai nėra dar sportas, bet sportas yra tam tikra kūno lavinimo forma³⁰.

Pasiremdamas pateiktomis sporto sampratomis, A. Vokietaitis priėjo prie išvadų, **kad sportas tai dar nėra kūno lavinimas, nėra kuri nors pratimų grupė, kad sportišką pobūdį gali turėti įvairios kūno lavinimo šakos, kad sportas yra šių dienų pasireiškimas, tai yra sociologinė sąvoka, kuri kiekvienoje šalyje gali būti įvairiai suprantama.**

A. Vokietaičio nuomone, vyravusios sporto sąvokos turėjo esminę spragą: jose nematyti, <...> *kad sportu siekiame kultūros ar bendrojo auklėjimo <...> Mums reiktų dar gerokai pagalvoti, ar tikslu duoti sportui tokią plačią prasmę <...> Atrodo būtų tiksliau vietoj dabar pas mus vartojamo termino sportuoti kai kuriais atvejais vartoti daug aiškesnę tik gal mums ne taip įprastą sąvoką — mankštintis³¹.*

Fizinio auklėjimo teorijos išvalgos, tyrimų išvados — į praktiką. A. Vokietaitis buvo ne tik fizinio auklėjimo, kūno kultūros žinovas-teoretikas. Jis mokslo, patyrimo žinias aktyviai taikė praktikoje. Visų pirma, kuriant ir įgyvendinant mokyklinę fizinio auklėjimo sistemą.

Ketvirto XX a. dešimtmečio pradžioje A. Vokietaitis, susipažinęs su Vakarų Europos šalių mokyklų kūno kultūra, fiziniu auklėjimu, pateikė pakitusį požiūrį į kūno kultūrą, kaip mokyklose dėstomą dalyką: <...> *Ligi šiol gimnastika mokykloje ėjo visai atskiru dalyku ir jos dėstyje nebuvo atsižvelgiama į vaiko sielą ir jo kūno išsiplėtojimą. Kūno kultūros mokytojai, pasiėmę pagrindą kurią nors gimnastikos sistemą <...>, stengdavosi vaikus išmokyti kuo daugiau pratimų, neatsižvelgdami į jų auklėjamąją reikšmę <...> Dabartiniu fizinio auklėjimo pedagogų supratimu, vaiko fizinis auklėjimas turi eiti kartu su kitais mokykloje dėstomais dalykais ir kartu sudaryti ištisinį auklėjimą, nes fizinis auklėjimas yra tik ištisinio auklėjimo dalis <...>³².*

<...> *Tik įsteigus Kaune Kūno kultūros rūmus (1932 m.), fizinis auklėjimas įgavo naują kryptį. Dr. A. Vokietaičiui vadovaujant, buvo sudaryta pagal dr. Gaulhofer ir dr. Streicker pedagogines idėjas atitinkama mūsų krašto sąlygoms mokyklinė fizinio auklėjimo sistema <...>³³.*

Įgyvendindami natūraliąją gimnastiką mokykloje, jos šalininkai pateikė savo motyvus, kartu atskleidė natūraliosios gimnastikos esmę: senosios gimnastikos tikslas daugiausia buvo išmokyti vaikus kiek galint daugiau judesių ir juos atlikti taip, kaip reikalauja mokytojas, t. y. tam tikru būdu, tam tikra forma. Gražiai nusakė ir konkrečius natūraliosios gimnastikos mokykloje tikslus, uždavinius.

O dabar visas dėmesys yra kreipiamas į judesio tikslą. Jei mes duodame vaikui atlikti kokį nors judesį, turime pirmiausia žinoti, kaip jis veikia vaiko kūną, kuo jis vaikui yra naudingas ir kaip pagaliau vaikas pasieks tikslą <...>. Mes neklausiam „ką gali mūsų mokinės?“, bet klausiam „ar turi mūsų mokinės laisvą, gražią laikyseną, ar teisingai jos kvėpuoja, ar gali jų kūne esantį saiką kasdieniniams judesiams ir darbui teisingai pavartoti, ar žino jos, kaip galima savo sveikatą tobulinti ir ar moka jos tas žinias pritaikyti“³⁴.

Dar vienas svarbus darbas, prie kurio prisidėjo A. Vokietaitis — kūno kultūros programos kaimo jaunimui parengimas (kartu su K. Dineika, M. Baronaite, V. Petroniu ir kt.). <...> *Norint paversti kūno kultūrą auklėjimosi bei kultūrinimosi priemone, tenka pagalvoti apie konkrečius metodus, kuriais užsibręžto tikslo sieksime. Jau daugelis Europos valstybių, gerai suprasdamos ir įvertindamos kūno kultūros reikšmę visam tautos ir valstybės gyvenimui ir jo kultūriniam kilimui, bandė įvairias kūno kultūros pasireiškimo formas padaryti visiems valstybės piliečiams privalomas, visuotines <...>³⁵.*

Programa apėmė specifinę mankštą, higienos klausimus, varžymosi pobūdžio pramogas, iškylas ir keliavimą. Apie programos rengimą, jos įgyvendinimą A. Vokietaitis rašė: <...> *Žinoma, šitas darbas nelengvas, nes tai visai naujas bandymas ne tiktai pas mus Lietuvoje, bet ir Europoje. Todėl negalime reikalauti, kad programa būtų visiškai tobula. Ji tobulės tik laikui bėgant <...>³⁶.*

A. Vokietaičio darbai išlieka reikšmingi kūno kultūros, sporto mokslui, gyvenimo praktikai ir dabar.

³⁰ Beckmann *Sport Lexikon*. (1933). Leipzig, Wien. P. 2099.

³¹ Vokietaitis, A. (1934). Dėl kūno mankštos sąvokų. *Fiziškas auklėjimas*, 1, 22—32.

³² Vokietaitis, A. (1931). Fizinio auklėjimo mokytojų paruošimas Austrijoje. *Fiziškas auklėjimas*, 1, 45—51.

³³ Narbutas, J. (1978). *Sportas Nepriklausomoje Lietuvoje*. D.I. Čikaga. P. 71.

³⁴ Vokietaitis, A. (1931). Natūralinė gimnastika ir jos pritaikymas mokykloje. *Fiziškas auklėjimas*, 3, 251.

³⁵ Vokietaitis, A. (1936). Kūno kultūros programa organizuotam kaimo jaunimui. *Fiziškas auklėjimas*, 3, 95—101.

³⁶ Ten pat.

For the 100 years anniversary

A. VOKIETAITIS — ONE OF THE CREATORS OF THE SYSTEM OF LITHUANIAN PHYSICAL EDUCATION AND SPORT: THEORETICAL INSIGHT AND PRACTICE

Stanislovas Stonkus

Lithuanian Academy of Physical Education, Kaunas, Lithuania

ABSTRACT

With the increasing attention to physical education and sport more and more people try to define their attitudes towards physical education, sport, their moral and educational values and the application factors, and they want to find their place in those processes.

The article deals with A. Vokietaitis' fundamental theoretical statements, presented in the 1930s, their application in practice, and their influence in the development of the system of the Lithuanian physical education and sport. Those statements have not lost their theoretical and practical significance even now.

A. Vokietaitis considered natural gymnastics to be an important factor in the development of the human body. Physical education should emphasize gymnastics, sports games and swimming.

Among the most important concepts A. Vokietaitis distinguished physical training, physical education, physical development and sport. He emphasized the links between physical education and culture. Sport was perceived as a form of human body development without seeking for the overall human culture.

A. Vokietaitis implemented his theoretical assumptions into practice creating the system of school physical education and physical education for the young people in the country.

Keywords: natural movement, natural gymnastics, body development, physical education, sport.

Gauta 2009 m. sausio 25 d.
Received on January 25, 2009

Priimta 2009 m. kovo 5 d.
Accepted on March 5, 2009

Stanislovas Stonkus
Lietuvos kūno kultūros akademija
(Lithuanian Academy of Physical Education)
Sporto g. 6, LT-44221 Kaunas
Lietuva (Lithuania)
Tel +370 37 302636
E-mail zurnalas@lkka.lt